

**Speciálně pedagogická diagnostika psychopedická -
se zaměřením na žáky s lehkým mentálním
postižením**

- V případě osob s mentálním postižením hovoříme o *speciálně pedagogické (psychopedické) diagnostice*, jež se zabývá rozpoznáním podmínek, prostředků, efektivity edukace, sociální terapií a akulturací klientů s mentálním či jiným duševním postižením.
- Důležitou charakteristikou diagnostiky je *komplexní interdisciplinární přístup*. Jedná se především o týmovou spolupráci lékaře, psychologa, speciálního pedagoga, sociálního pracovníka či dalších odborníků.
- Nejfrekventovanější je spojení *speciálního pedagoga a psychologa*, podílí se také pedopsychiatr, neurolog, logoped.
- Lékař stanoví druh choroby s cílem úspěšné léčby či vyléčení (aspekt biologický).
- Psycholog vyšetřuje osobnost žáka s postižením (aspekt psychologický).
- Sociální pracovník se soustředí na analýzu sociálních faktorů (rodina, školní prostředí, širší sociální prostředí), které ovlivnily utváření osobnosti i výchovu, a tím postoje, chování a vztah jedince k okolnímu světu i k sobě.
- Diagnostika - vymezení

- Psychopedická diagnostika by se měla zaměřovat především na individuální schopnosti jedince, jeho silné stránky, a ne pouze na to, co člověk neumí a srovnání výkonu daného jedince s výsledky běžné populace.
- Současné pojetí diagnostiky koresponduje se současným pojetím osobnosti člověka s mentálním postižením, ve kterém respektujeme jedince s mentálním postižením jako osobnost s potenciálem dalšího vývoje.
- V České republice prování komplexní diagnostiku žáka (speciálně pedagogickou a psychologickou) *speciálně pedagogická centra SPC* (Příloha č. 2 k vyhlášce č. 72/2005 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Diagnostika - principy

- - Komplexní přístup.
 - Etiologické hledisko – preference kauzální diagnostiky (zaměřujeme se na příčiny stavu), před symptomatikou.
 - Longitudinální princip – diagnostika nesmí být ovlivněna aktuálním stavem klienta (vhodná je diagnostika ve škole).
 - Princip dynamiky – neexistuje „diagnóza jednou provždy“, společně s uplatněním principu individuálního přístupu zabraňuje mechanickému provádění diagnostiky.
- ### **Diferenciální diagnostika**
- V případě MP je jejím úkolem odlišit tuto poruchu od stavů, které ji mohou napodobovat, což jsou především:

- Smyslové vady (vady sluchu)
- Poruchy řeči (vývojová dysfázie, mutismus)
- Syndrom ADHD, ADD a specifické poruchy učení
- Psychická či kulturní deprivace
- Syndrom týraného či zneužívaného dítěte
- Jiné duševní poruchy typu pervazivní vývojové poruchy, dětské schizofrenie aj.

Diagnostické metody

- **Klinické metody** nejsou vázány přísnými pravidly, jsou pružné a individuálnější:
 - **anamnéza,**
 - **pozorování,**
 - **dotazník, rozhovor,**
 - **analýza produktů činnosti,**
 - **kazuistika.**
- **Testové metody** jsou standardizované, všem osobám je předkládán stejný materiál, za stejných podmínek a jsou vyhodnocovány na základě norem pro danou populaci:
 - **testy obecných schopností, testy speciálních schopností, testy osobnosti, sociometrické testy.**

Diagnostické metody

- **Metody obecné:**
 - **osobní anamnéza,**
 - **rodinná anamnéza,**
 - **anamnéza prostředí,**

- **katamnéza.**
- **Metody speciální:**
 - **pozorování,**
 - **rozhovor, dotazník,**
 - **diagnostické zkoušení,**
 - **testové metody,**
 - **kazuistika neboli případová studie,**
 - **rozběr výsledků činnosti,**
 - **přístrojové metody.**

Diagnostika – jedinců s MP

- Vymezení mentálního postižení **podle Americké asociace mentálního a vývojového postižení**, uveřejněné v jedenácté revizi Manuálu Mentální retardace, vydaném v roce 2010 charakterizuje **mentální postižení** (*Intellectual Disability*) jako významné snížení:
 - **intelektových funkcí,**
 - **adaptačního chování,**
- ...které se projevuje v mnoha každodenních sociálních a praktických dovednostech.

Diagnostika – intelektových funkcí – kvantitativní hledisko

- **Standford-Binetova zkouška.**
- **Wechslerovy zkoušky inteligence.**

Diagnostika – Standford-Binetova zkouška

- V současné době se u nás užívá IV. revize Standford-Binetova testu obsahující 15 subtestů, přičemž každý subtest měří odlišné schopnosti ve čtyřech oblastech:
- **verbální myšlení,**
- **abstraktně-vizuální myšlení,**
- **kvantitativní myšlení,**
- **krátkodobá paměť.**
- **intelligenční kvocient – IQ**, kterým rozumíme u dětí do 16-ti let podíl mentálního věku a skutečného chronologického věku vynásobeného stem.

Diagnostika – Wechslerovy zkoušky inteligence

- U nás se používají v současnosti Wechslerovy testy:
- *Pražský dětský Wechslerův test* (PDW test),
- *WISC-III* pro děti a *WAIS-R* a *WAIS-III* pro adolescenty a dospělé.
- **PDW test** byl publikován v úpravě Kubičky, Bursíka a Jiráskova v roce 1973, a později pro účely našeho kulturního prostředí.
- Je určen pro děti od 5 do 16 let. Obsahuje základní i doplňkové subtesty.
- Doporučuje se provést všech 10 základních subtestů, i když pořadí subtestů v této verzi není předepsáno. Je

tedy možné střídat verbální a neverbální subtesty, nebo předložit najednou celou verbální či neverbální část.

- Doplňkové subtesty jsou užívány pouze v případě, že byl některý ze základních subtestů znehodnocen

Diagnostika – pomocné testy inteligence

• **Test kresby lidské postavy:**

- vytvořen ve 20. letech 20. století profesorkou Goodenoughovou.
- Podstatou je, že dítě nakreslí lidskou postavu, která je následně podrobena obsahovému i formálnímu zkoumání.
- pomocí dětské kresby lze poznat mentální úroveň, jemnou motoriku, koordinaci zraku a pohybu, schopnost soustředění, snahu, úsilí, představivost, paměť, abstrakci, lateralitu a analyticko-syntetickou činnost dítěte.

Diagnostika – adaptivního chování

• **Představuje tři typy dovedností:**

- **Pojmové myšlení** – jazykové schopnosti, gramotnost, představy o počtu peněz, o čase, o číslech, sebeovládání.
- **Sociální dovednosti** – vztahy mezi lidmi, sociální zodpovědnost, sebevědomí, řešení sociálních problémů, schopnost podřídit se společenským pravidlům, schopnost odolat nástrahám.
- **Praktické dovednosti** – sebeobsluha, pracovní

dovednosti, péče o zdraví, cestování, denní řád, bezpečnost, manipulace s penězi, používání telefonu.

Vinlandská škála sociální zralosti se v našich podmínkách používá ve věku od 3 do 9 let, a to jak u dětí s mentální retardací, tak s jinými druhy postižení.

Günzburgova škála je určena především pro žáky s těžkým postižením. Lze ji nazvat také jako P-A-C archy Günzburga.

Diagnostika – kvalitativní hledisko

Intelligenční kvocient (IQ) je ovlivňován neintelektovými jevy:

- adaptace, neklid,
 - zájem,
 - zvědavost, aktivace, osobní tempo,
 - pozornost, paměť,
 - schopnost nápodoby,
 - schopnost motivace,
 - řečový projev,
 - emoční stabilita,
 - preferovaný způsob řešení problémů.
- **Dané faktory vyjadřují míru využitelnosti zachované inteligence.**

Diagnostika – hodnocení diagnostiky

- Testy intelektových schopností jsou tvořeny

jednotlivými **subtesty**, které lze rozdělit na **verbální** a **neverbální**.

- Verbální úkoly zahrnují slovní zásobu, vědomosti o světě, praktický a početní úsudek, slovní krátkodobou paměť a schopnost nakládat s pojmy.
 - V neverbálních subtestech hraje důležitou roli percepční analýza a syntéza, manuální zručnost, vizuálně-motorická koordinace, prostorová orientace a názorné poznání.
 - Verbální část PDW testu obsahuje vědomosti, porozumění, počty, podobnosti, slovník a opakování čísel. Názorová část PDW testu obsahuje doplnění obrázků, řazení obrázků, kostky, skládky, symboly a bludiště.
- U jedinců s mentální retardací způsobenou na familiárním podkladě (vliv dědičnosti a působení negativních vnějších podmínek prostředí) se vyskytuje rovnoměrné snížení výkonů ve verbálních i adaptačních složkách.
- U jedinců s mentální retardací na podkladě organického poškození CNS můžeme pozorovat nerovnoměrné výsledky ve verbálních a neverbálních funkcích (verbální bývají lepší).
- Děti, jež mají snížené rozumové schopnosti vlivem nepodnětného prostředí, mívají lepší výsledky v neverbálních testech.
- Jedinci s mentální retardací v některých diagnostických zkouškách naprosto selhávají, v jiných mohou mít až nadprůměrný výkon.

Diferenciální diagnostika

- Diferenciální diagnostika u Wechslerových zkoušek spočívá v rozdílu mezi verbální a perforační (neverbální) částí (rozdíl 15 a více bodů). **Verbální škála** je ovlivněna vzděláním, kulturně-sociální prostředím a řečí a **neverbální škála** je ovlivněna zrakovou percepcí, vizuomotorickou koordinací, manuální zručností a schopností řešení praktických situací.
- Nápadné rozdíly ve výsledcích jednotlivých subtestů mohou být projevem nerovnoměrného či dysharmonického vývoje nebo počínajícího duševního onemocnění.

Diferenciální diagnostika – IQ nižší než 90-85 a vyšší než 70

- lehčí podprůměr IQ 95-90
- výrazný podprůměr IQ 90-85, který však patří do širší normy a nejde o patologický stav.
- Pásmo IQ 85-70 hraniční stav neboli slaboduchost (Koluchová, Morávek 1990).
- výrazně podprůměrné (slaboduché) děti, které spadají ještě do širší normy (IQ do 85).
- hraniční pásmo mentální retardace (IQ od 85 do 70) (Matulay a kol. 1986)

Edukace osob s mentálním postižením se zřetelem na lehké mentální postižení

Předškolní vzdělávání

- Možnosti předškolního vzdělávání dětí s MP:
- **Individuální integrace v běžné MŠ**
- **Skupinová integrace v běžné MŠ**
- **Mateřská škola speciální**

- **Kurikulární dokumenty:**
- Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV)
- Manuál k tvorbě školního (třídního) vzdělávacího programu (ŠVP) mateřské školy
- Příloha – tvorba ŠVP ve speciální mateřské škole
- Poznámky k tvorbě vzdělávacího obsahu přípravných tříd v ŠVP

Podmínky pro vzdělávání dětí se zdravotním znevýhodněním a zdravotním postižením.

U dětí s mentální retardací:

- je zajištěno osvojení specifických dovedností zaměřených na zvládnutí sebeobsluhy a základních hygienických návyků v úrovni odpovídající věku dítěte a stupni postižení,
- jsou využívány vhodné kompenzační (technické a

- didaktické) pomůcky,
- je zajištěna přítomnost asistenta (podle míry a stupně postižení,)
- počet dětí ve třídě je snížen.

Podmínky pro vzdělávání dětí se zdravotním znevýhodněním a zdravotním postižením.

Přípravné třídy základní školy:

- děti v posledním roce před zahájením povinné školní docházky,
- děti se sociálním či kulturním znevýhodněním,
- děti, u kterých je předpoklad, že zařazení do přípravné třídy vyrovná jejich vývoj,
- min. 7 dětí,
- o zařazení dětí do přípravné třídy rozhoduje ředitel školy na základě žádosti zákonných zástupců a písemného doporučení školského poradenského zařízení.
- Nezapočítává se do povinné školní docházky.
- max. počet dětí v přípravné třídě je 15,
- vzdělávání v přípravné třídě se uskutečňuje podle Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (RVP PV),
- učitel přípravné třídy vypracuje na konci druhého pololetí zprávu o předškolní přípravě dítěte,
- stanovuje podmínky, za kterých může být dítě z přípravné třídy vyřazeno.

<p>Vzdělávací programy určené pro žáky s lehkým mentálním postižením RVP – PV</p>
--

RVP PV (od 1. 9. 2005):

- Vymezení RVP PV v systému kurikulárních dokumentů.
- Předškolní vzdělávání v systému vzdělávání.
- Pojetí a cíle předškolního vzdělávání.
- Vzdělávací obsah.
- Vzdělávací oblasti.
- Vzdělávací obsah v ŠVP.
- Podmínky předškolního vzdělávání.
- Vzdělávání dětí se SVP a mimořádně nadaných.
- Autoevaluace MŠ a hodnocení dětí.
- Zásady pro zpracování ŠVP.
- Kritéria souladu RVP PV a ŠVP.
- Povinnosti předškolního pedagoga.

Základní vzdělávání žáků s MP:

pro žáky od 6- 8 let až do max. 26 let,

Základní škola:

- individuální integrace,
- skupinová integrace ⇒ speciální třída při základní škole.

Základní škola praktická

(Vyhláška č. 73/2005).

Základní škola speciální

(Vyhláška č. 73/2005).

- Vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami se podle vyhlášky č. 73/2005 Sb. uskutečňuje pomocí **podpůrných opatření** (§ 1, odst. 2):
- *speciální metody, postupy, formy a prostředky vzdělávání;*
- *kompensační, rehabilitační a učební pomůcky;*
- *speciální učebnice, didaktické materiály;*
- *zařazení předmětů speciálně pedagogické péče;*
- *poskytování pedagogicko-psychologických služeb;*
- *zajištění služeb asistenta pedagoga;*
- *snížení počtu žáků ve třídě, oddělení nebo studijní skupině,*
- *jiná úprava organizace vzdělávání zohledňující speciální vzdělávací potřeby žáka*

Základní škola praktická

Vymezení v systému vzdělávání (specifika vzdělávání)

- Základní škola praktická (dříve zvláštní škola) - vývoj:
- Žáci s **lehkou mentální retardací** (vyhláška č. 147/2011 Sb.).
- **Žáci základních škol praktických byli:**
- Žáci s **lehkou mentální retardací** (vyhláška č. 147/2011 Sb.).

- Žáci, jejichž rozumové schopnosti se pohybují na hranici průměru nebo lehkého podprůměru.
- Značnou část tvořili žáci romského etnika, u nichž představovalo riziko především odlišné návyky, chování a nedostatečná znalost českého jazyka.
- Mohli jsme se zde setkat také s žáky s poruchami učení, s poruchami chování, psychicky labilními či s kombinacemi postižení.

Základní škola praktická:

- představuje nejfrekventovanější edukační zařízení pro žáky s mentálním postižením,
- jejím cílem je příprava žáků na zapojení do běžného života,
- název koresponduje se zaměřením školy ⇒ součástí základní školy praktické jsou cvičné dílny, pozemky či zahrada pro realizaci praktické výuky,
- **Stupeň vzdělání: ZÁKLADNÍ VZDĚLÁNÍ.**

Vzdělávací programy - vývoj

Vzdělávací program zvláštní školy č.j. 22 980/97-22

(Vzdělávací program základní školy praktické), od 1.9. 1997. **NEPLATÍ!**

- *Alternativní vzdělávací program zvláštní školy pro žáky romského etnika, od 1.9.1998 NEPLATÍ!*
- *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV) s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením (RVP ZV - LMP) ⇒ ŠVP.*

- **Od 1.9. 2007 v 1. a 6. ročníku.**
- RVP ZV – LMP (2005, 2007):
- ***Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV) s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením (RVP ZV - LMP):***
- **Od 1.9. 2007 v 1. a 6. ročníku.**
- Školní rok 2007/2008 – 1. a 6. roč.
- Školní rok 2008/2009 – 2. a 7. roč.
- Školní rok 2009/2010 – 3. a 8. roč.
- Školní rok 2010/2011 – 4. a 9. roč.
- Školní rok 2011/2012 – 5. roč.

RVP ZV a RVP ZV - LMP:

- **Část A** (*Vymezení Rámcového vzdělávacího programu*),
- **Část B** (*Charakteristika základního vzdělávání*),
- **Část C** (*Pojetí a cíle základního vzdělávání, Klíčové kompetence, Vzdělávací oblasti, Průřezová témata, Rámcový učební plán*).
- **Části D** - odlišnosti. RVP ZV v Části D upravuje *Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, dále Vzdělávání žáků mimořádně nadaných, Materiální, personální, hygienické, organizační a jiné podmínky a Zásady pro zpracování školního vzdělávacího programu*. RVP ZV – LMP v části D obsahuje pouze dvě poslední zmíněné kapitoly.

RVP ZV – LMP:

Příloha Rámcového vzdělávacího programu pro

základní vzdělávání upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením (RVP ZV – LMP) z roku 2005 představuje modifikaci RVP ZV, která respektuje sníženou úroveň rozumových schopností a odlišné fyzické a pracovní předpoklady žáků s lehkým mentálním postižením.

KLÍČOVÉ KOMPETENCE:

souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot, důležitých pro rozvoj osobnosti a zapojení do běžného života. Klíčové kompetence tvoří základ pro celoživotní učení žáka a jeho vstup do pracovního procesu. Musí odpovídat individuálním potřebám žáka a vzájemně na sebe navazovat.

- Kompetence k učení.
- Kompetence k řešení problémů.
- **Kompetence komunikativní.**
- **Kompetence sociální a personální.**
- Kompetence občanské.
- **Kompetence pracovní.**

VZDĚLÁVACÍ OBLASTI (9) a příslušné vzdělávací obory:

- **Jazyk a jazyková komunikace** (*Český jazyk a literatura, Cizí jazyk*).
- **Matematika a její aplikace** (*Matematika a její aplikace*).
- **Informační a komunikační technologie** (*Informační a komunikační technologie*).
- **Člověk a jeho svět** (*Člověk a jeho svět*).

- **Člověk a společnost** (*Dějepis, Výchova k občanství*).
- **Člověk a příroda** (*Fyzika, Chemie, Přírodopis, Zeměpis*).
- **Umění a kultura** (*Hudební výchova, Výtvarná výchova*).
- **Člověk a zdraví** (*Výchova ke zdraví, Tělesná výchova*).
- **Člověk a svět práce** (*Člověk a svět práce*).
- **Doplňující vzdělávací oblasti.**

VZDĚLÁVACÍ OBORY:

- Vzdělávací obsah vzdělávacích oborů tvoří:
 - *očekávané výstupy* (na konci prvního a druhého období)
 - *učivo* - strukturováno do *tematických okruhů*, prostředkem k dosažení očekávaných výstupů. Učivo je na úrovni RVP školám doporučeno a na úrovni ŠVP se stává závazné.
- Jelikož podle RVP ZV očekávané výstupy vymezují způsobilost využívat osvojené učivo v praktickém životě, jsou v Příloze RVP ZV – LMP formulovány *podmínečným způsobem* a vyjadřují tak záměr pedagogického působení.

PRŮŘEZOVÁ TÉMATA (6):

- Jedná se o důležitý formativní prvek základního vzdělávání se silným výchovným aspektem, jež napomáhá rozvíjet osobnost žáka s lehkým mentálním postižením, a to především v oblasti postojů a hodnot.

- **Osobnostní a sociální výchova.**
- **Výchova demokratického občana.**
- **Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech.**
- **Multikulturní výchova.**
- **Environmentální výchova.**
- **Mediální výchova.**

RÁMCOVÝ UČEBNÍ PLÁN (RUP):

- Vymezuje:
 - organizaci základního vzdělávání,
 - minimální týdenní časovou dotaci pro vzdělávací oblasti a jejich vzdělávací obory na 1. a 2. stupni,
 - disponibilní časovou dotaci,
 - celkovou povinnou týdenní časovou dotaci - v rámci 1. stupně na 118 hodin a v rámci 2. stupně na 122 hodin.